

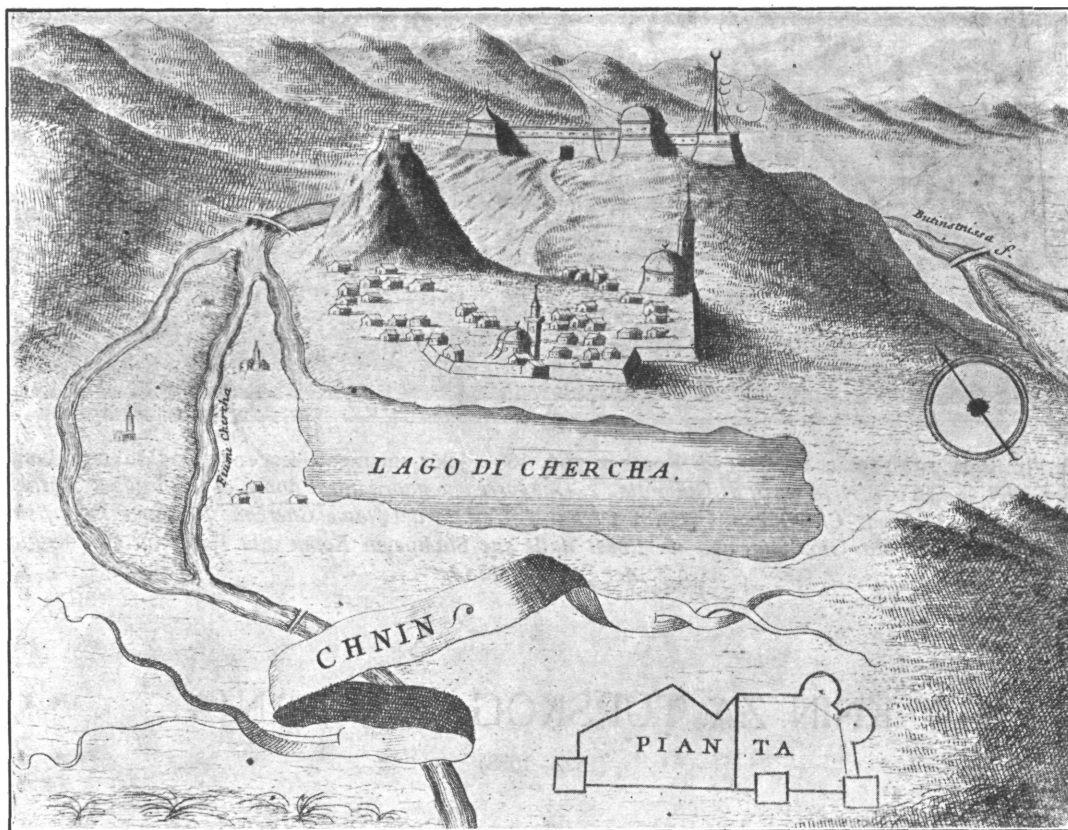
Sl. 1. Knin po izdanju Iv. Jak. de Rossi iz god. 1684. Jako smanjeno. Legenda pod slikom glasi: 1. CHIN Ó SIA CLIN fortezza di Dalmatia. 2. Due torre che guardano il ponte, et il Borgo. 3. Borghi di Clin. 4. Lago di Chercha. 5. Fiume Chercha. 6. Caduta del fiume Chercha. 7. Fiume Butinfisa. — Data in luce da Gio. Giacomo de Rossi dalle sue Stampe in Roma alla Pace con Priuileggio del S. Pont. 1684.

KNIN ZA TURSKOGA VLADANJA

(1522—1688)

Nakon propasti bosanskoga kraljevstva (1463), krvavoga poraza hrvatskoga na Krbavskom polju (1493), a naročito poslije pogibije bana hrvatskoga Petra Berislavića kod Korenice (1520) prijetila je najveća opasnost hrvatskim gradovima na jugu Velebita, da i oni padnu pod tursku vlast. Napose bio je u pogibelji utvrđeni grad Knin (Tnin), koji se i tada sveder smatrao poglavitim braništem i ključem Hrvatske, a uza to je bio stolica županije, plemenskoga i banskoga suda, kao i prostrane biskupije, koja je na sjeveru obuhvatala pounske krajeve do Bišća (Bihaća) i Cazina, koji potonji je bio utvrđenim zakloništem kninskoga biskupa u osudnim časovima. Jamačno je biskup prenio u Cazin i svoju pismohranu. Kamo je kninski kaptol svetoga Bartolomeja s kanonicima i sa svojim obilatim privatnim i javnim arhivom za nevolje bježao, ne znamo; ali nije nevjerovatno, da je u svom sjedištu na Kapitulu uz rijeku Krku kraj tvrdoga Knina i dalje boravio, dok je jamačno ogromnu pismohranu svoju otpremio u sjeverne, sigurnije krajeve.

Kako su Hrvati bili živo zabrinuti za svoje tvrde gradove, tražili su od svoga kralja Vladislava II. Jagelovića, da ih što bolje pripravi za obranu. U proračunu državnom na ugarskom saboru oko god. 1504. izloženo je potanko, šta da se učini za bolju obranu gradova Rmnja, Knina, Klisa i Sinja, međašnih tvrđava prema turskom carstvu. Dok je za Klis, Sinj i Rmanj određeno ukupno 6000 ugarskih forinti, za sam Knin ustanovljeno bi 5200 forinti. Od toga bi za podizanje zida naokolo kninskoga Kapitula kao i za kopanje jarka, kojim bi se dvije vode mogle spojiti u jedno, određeno 2000 forinti, a za obnovu varoši Knina i Kapitula daljih 2000 forinti. Nadalje bi varoši Kninu u ime potpore doznačeno 200 forinti, a za uzdrža-

Sl. 2. Knin po bakrorezu u talij. izdanju knjige venec. franjevca Marka Coronellija iz g. 1687.

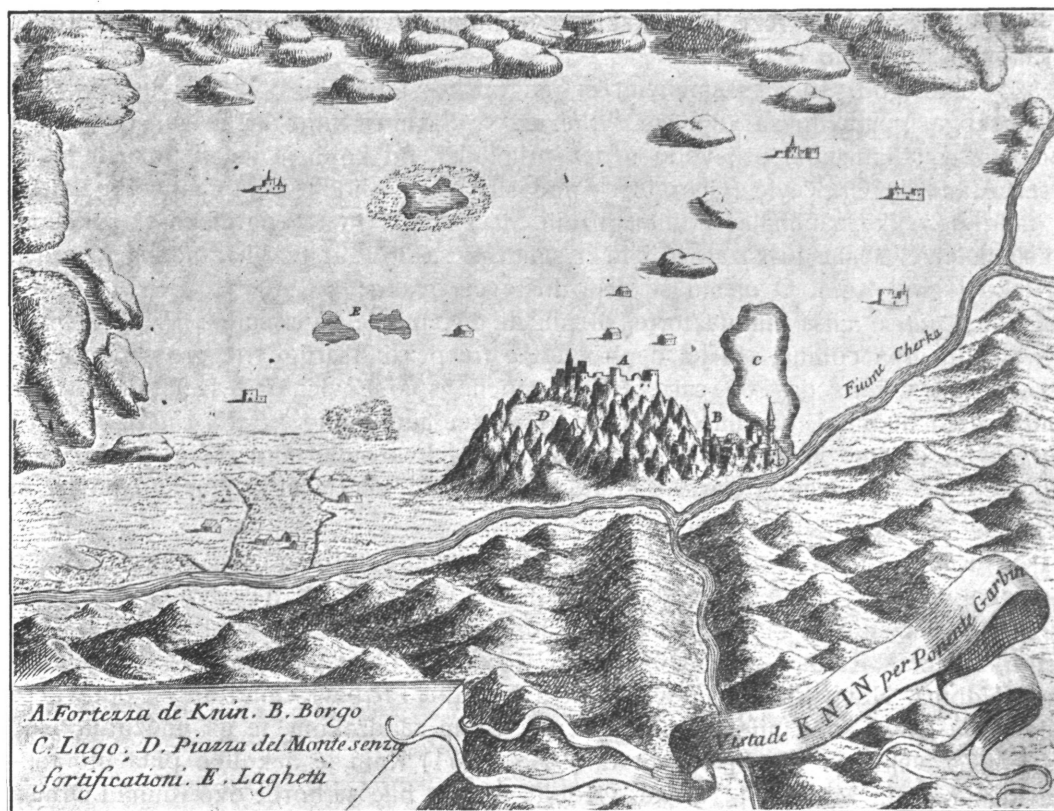
vanje straža 400 forinti. Napokon bi kninskomu biskupu za 25 konjanika dozvoljeno 250 forinti, a hrvatskim plemićima, koji se iz okoliša bijahu sklónili u Knin, daljih 400 forinti za plaćanje 40 konjanika. Ove svote nijesu bile velike, ali se ipak vidi, kako se brinulo za održanje najznatnijega braništa hrvatskoga kraljevstva.¹

Da li se je sve izvršilo, što se ovaj put na saboru predlagalo, nije poznato, ali da je opasnost za Knin bila velika, pokazalo se je slijedećih godina. Dne 17. siječnja 1513. piše palatin ugarski i ban hrvatski Emerik Perenj slavanskom vicebanu Baltasaru Baćanu, neka pomogne Kninu, koji Turci podsjedaju. Neka skupi sve konjanike, koji su u Slavoniji, pa sjedinivši ih s četama zagrebačke biskupije i s općim ustankom čitave zemlje neka što brže (citissime) pohita do Knina, da mu pomogne i oslobodi od podsade.² Namah slijedeće godine 1514. u veljači eto opet 10.000 Turaka iz Bosne pred Kninom, da ga zauzmu. Ali i ovaj put biše srećno suzbiti: 500 ostade ih mrtvih pod gradom, a ostali vratiše se sa štetom i sramotom u Bosnu.

Najveća opasnost zaprijeti Kninu nakon pada Beograda na Savi (1521), kad je u Hrvatskoj banovao ban Ivan Karlović. U svibnju 1522. složiše se sandžaci bosanski i hercegovački, pa sa 25.000 ljudi i mnogo topova osvanuše pod Kninom, u kojem je tada zapovijedao hrvatski plemić Mihajlo Vojković iz Klokoča. Ban je Karlović na

¹ Kovachich M. G., Supplementum ad vestigia comitiorum II. str. 310—320.

² Mesić M., Grada mojih rasprava. Starine jugoslav. akademije, V. str. 156.

Sl. 3. Knin sa zapada po bakrorezu u talij. izdanju knjige venec. franjevca Marka Coronellija iz g. 1687.

sve strane moljacao i skupljao vojsku, da ju povede podsjednutom gradu u pomoć; ali prije nego je on mogao skupiti dovoljno četa, bio je Vojković prinuđen da predate grad Turcima (28. svibnja) uz pogodbu, da posada slobodno iz grada izade. Tako je Knin napokon došao u tursku vlast. Što se dogodilo sa žiteljima grada i Kapitula, ne javljaju izvori; ali vjerovatno je, da su tako žitelji kao i članovi kaptola mogli slobodno otići.

Kad su Turci nekoliko godina iza toga obladali čitavom Likom i Krbavom, a onda i starohrvatskom županijom Lukom (gornji i dolnji Kotari), ostali su svi ti krajevi kao česti sandžaka Bosne. Kad se je pak oko god. 1580. stalo raditi, da se od Bosne stvori pašaluk ili beglerbegat, stvoren bi od Like i Krbave, zatim od krajeva između Zrmanje i Krke zasebni sandžak sa stolicom u Kninu. Među sandžacima, koji se spominju kao dijelovi bosanskoga pašaluka, nalazi se na drugom mjestu iza sandžaka Klisa također prvi put *sandžak Lika*. Sandžakbegu Like bio je odsad naslov: „*sandžakbeg Lički i Krbavski i Zakrčki i Kotarski*“, jer je osim Like i Krbave na jugu Velebita držao još Zakrčje (Zaccarcie) i Kotare.

Prvi poznati sandžakbeg lički bio je *Ibrahimbeg*, sin Memibega, sandžaka od Zvornika. On je sa svojih 2000 momaka sudjelovao u znamenitom i krvavom boju 22. lipnja 1593. kod Siska, gdje su kršćani održali sjajnu pobjedu nad Turcima. U boju poginuo je stari Memibeg od Zvornika, dok je sin njegov, lički Ibrahimbeg, sretno pobjegao. Poslije Ibrahimbega spominje se *Halilbeg*, koji se piše „sančak

lički i krbavski i zakrčki i kotarski“ u jednome hrvatskom pismu od god. 1613., pisanom bosanskom ćirilicom.

Oko god. 1626. sastavljen bi geografsko-statistički opis čitavoga vilajeta bosanskoga, poglavito za vojničke svrhe, da se ustanovi vojnička snaga. Taj je opis sačuvan u talijanskom prijevodu u dva primjerka, od kojih je jedan poznati putopisac Atanasije Grgičević (Georgiceo) podastro caru i kralju Ferdinandu II., kojega je tada u velike zanimala sudbina južnih Slavena.¹ U tom geografsko-statističkom opisu tadanje Bosne prikazan je i lički sandžak sa 28 (29) tvrdih gradova i varoši, pa tako i grad Knin. O njemu se piše doslovce ovako:

„*Cnin*, è città murata forte, di più di due miglie di circuito: Vi è una fortezza sopra una collina, chi ha dentro doi e tre pezzi d'artiglieria grossa e diverse periere; ha dentro da 300 case, e fuori poche sparse vicino; e la città può fare cinquecento huomini, passano intorno ad essa due fiumi: uno è *Butinschizza* e l'altro *Karka*; ha diverse ville di se, che possono fare circa mille fanti. Vi è il Cadi et il sangiaco per la maggior parte è solito resiedere in questa città, quando non è in visita del sangiacato.“

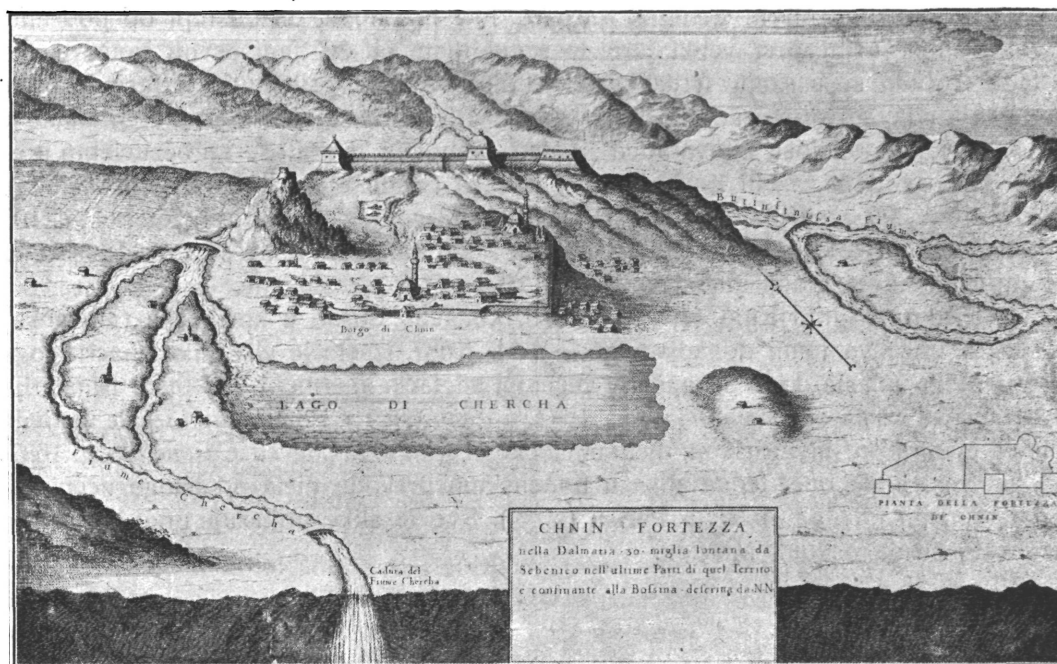
Knin je dakle za turskoga vladanja bio stolica sandžaka ličko-krbavsko-krčko kotarskoga, pa stoga se je i čitav sandžak koji put naprosto nazivao *krčkim*. Osim Knina spadali su na sandžak još ovi znatniji gradovi i varoši: Skradin, Vrana, Tinj, Nadin, Zemunik, Karin, Obrovac, Ostrovica, Kožulovac i Benkovac u Kotarima, a Zvoniograd, Udbina, Novi, Ribnik, Gračac i Perušić u Lici i Krbavi. Sandžakbeg boravio je redovno u Kninu, ako nije morao obilaziti svojim sandžakom, te ga nadzirati.

Za velikoga Kandijskoga rata (1645—1671) Knin je nekoliko puta bio razbojištem između Mletaka i Turaka. Osobito krvave bile se borbe oko Knina i Drniša god. 1648—1653., u kojima su sudjelovale ne samo redovite čete mletačke republike, nego i narodni junaci pop Stjepan Sorić, Ilija Smiljanić i Janko Mitrović Posedarski, provaljujući sa svojim četama iz primorskih strana u zagorske krajeve. S njihovom pomoći održao je mletački vojvoda Foscolo pobjedu kod Drniša, dok je pop Sorić s druge strane robeći prodro sve do Knina, te ličkog sandžakbega u bijeg natjerao, tako da je Knin ostao bez obrane. Kad je na to Foscolo s glavnom vojskom stigao pred Knin, nije mu se nitko opirao, pa je onda 27. veljače 1648. mogao zauzeti grad bez ikakve zapreke. Tu je našao osam topova i nekih 9—10.000 topovskih zrna i drugih krugalja, od kojih su neke teške i po 90 funti. Najveći i najdotjeraniji bio je top Margareta ili Margita, o kojem su pjevali i u narodnim pjesmama, i na kojem je bilo zapisano ime austrijskoga nadvojvode Ferdinanda i godina 1580. Kako nije bilo moguće tolike topove i drugu ratnu municiju odvesti, biše topovi rastavljeni, a obilata municija ili raspršena ili u Krku i Butišnicu na najdubljim mjestima bačena. Za samu tvrdinju određeno bi, da se razvali i posve sa zemljom sravni.

Oni međutim, kojima bi zadaća povjerena, da tvrdinju razvale, s nemara to propustiše. Tako se zgodi, da je okolišni puk sa svojim harambašama to mjesto zauzeo, i odanle uznemirivao susjedne Turke i njihove gradove. To dade god. 1652. Sijavušpaši i njegovom nasljedniku Fazlipaši povoda, te su ondješnji svijet rastjerali i Knin ponovo stali iz ruševina podizati i utvrđivati, pače i oružati.

¹ Rački Fr. dr., Opis bosanskoga pašaluka, Starine jugosl. akademije XIV. str. 182. i dalje. — Batinić Mijo, Njekoliko priloga k bosanskoj

crkvenoj povijesti, Starine jugosl. akademije XVII., str. 136—150.

Sl. 4. Knin po bakrorezu u francuskom izdanju knjige venec. franjevca Marka Coronellija iz g. 1687.

Obnova Knina po Turcima prinudila je mletačku vladu, da stane raditi, kako će opet tu tvrđavu predobiti. Godine 1653. opremljena bi u Skradinu jaka vojska, koju je vodio general Lovro Dolfin. Jezgru vojske sačinjavala je pješadija od 6000 ljudi; konjicu vodio je Benzoni, a topništvo Dotto. Suvviše su mletačkoj vojsci došle u pomoć i papinske čete, koje je vodio markiz Spada. Ta lijepo opremljena vojska dodje da podsjedne Knin. Ali gradu priteče hercegovački paša u pomoć. Kako kršćanska vojska nije poznavala močvarno tlo oko tvrđinje, bilo je Turcima lako, da ju suzbiju i rasprše, te tako opsjednuti grad oslobode. Mnogo je kršćanskih vitezova tom prigodom izginulo; od Turaka dopanuo je teških rana sandžak hercegovački.¹

Posljedica poraza mletačke vojske pod Kninom bijaše, da je taj grad i prigodom sklapanja mira god. 1671. ostao u turskoj vlasti. Tek nakon sretne obrane Beča god. 1683. mogli su Mlečani opet na to misliti, da osvoje posljednje ostatke turskoga vladanja u današnjoj Dalmaciji, a naročito utvrđeni Knin. I to se je zgodilo napokon god. 1688.

Dne 28. kolovoza te godine osvanuo je mletački general Jeronim Kornaro zajedno s harambašom Stojanom Jankovićem i 10.000 momaka pred gradom. U Kninu zapovijedao je Mehmedpaša *Atlagić*, nedavno branitelj Stolnog Biograda u Ugarskoj, a sada beglerbeg bosanski. Kako je grad bio (osim tvrđave) opasan sa dva šanca, a u njem dosta oružja i zaire, odlučio je Atlagić braniti grad do posljednje kapi krvi, zaprijetivši svakom, koji bi mislio na predaju, da će ga sasjeci

¹ Nani B., *Historia della republica di Venezia*, I. II. Venezia 1663 — 1669; parte II., str. 347 i 375—377. — Brusoni Girolamo, *Historia dell'ultima guerra (1644—1671) tra Veneziani e Tur-*

chi. Venezia 1673. str. 153, 154, 246. — Ljubić S., *Pregled hrvatske povijesti*, Rijeka 1864., str. 261—264.

na sitne komade. Ali ni general Kornaro nije ni sanjao, da odstupi od podsade. Dne 2. rujna učini prvi veliki juriš te s gubitkom od 30 ljudi osvoji šančeve. No Atlagić zatvori se u samu tvrđavu. Ali Kornaro zakrči opsjednutim priticanje pitke vode, a onda se spremaše na drugi glavni juriš. Kad su to vidjeli Turci, istakoše bijele barjake i stadōše ugovarati o predaji. Napokon moradoše se bezuvjetno predati. Tom zgodom zarōbi Kornaro 1500 Turaka (među njima 300 redovitih vojnika), te oslobodi 200 zasuznjenih kršćana. Osim toga zaplijeni 12 topova, 250 konja, 100 volova, 2 deve, te mnogo hrane i municije. Malo zatim predade se i Vrlika. Na to bi zapovjednikom grada imenovan Antonio Loredano de Zuanne.

Tako je grad Knin 11. rujna 1688. konačno došao u kršćansku (mletačku) vlast. Za priprava tomu događaju god. 1684—1687. izašlo je više slika i nacrti toga znamenitoga mjesta, koje su načinili većinom mletački mjernici i umjetnici. Najstarija takova slika izišla je i štampana god. 1684. u Rimu (sl. 1.). Poslije toga izaše su dvije slike u geografsko-historijskom djelu mletačkoga franjevca *Marka Coronellija* g. 1687. (sl. 2. i 3.) i ōnda opet jedna slika u francuskom prevodu djela od istoga učenjaka, izdanom jednako god. 1687. u Parisu (sl. 4.). Sve te slike prikazuju grad Knin prije nego što su ga osvojili Mlećani.

ZAGREB

VJEKOSLAV KLAIĆ